

**И. К. АХУНБАЕВ атындагы
КЫРГЫЗ МАМЛЕКЕТТИК МЕДИЦИНАЛЫК АКАДЕМИЯСЫ**

**Б. Н. ЕЛЬЦИН атындагы
КЫРГЫЗ-РОССИЯ СЛАВЯН УНИВЕРСИТЕТИ**

Д 14.23.690 диссертациялык кеңеши

Кол жазма укугунда:
УДК 614.2:616.21(575.22)

МАМАНОВ МАРЛЕН АСАНБЕКОВИЧ

**КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНДА ОТОРИНОЛАРИНГОЛОГИЯЛЫК
ЖАРДАМДЫ ӨРКҮНДӨТҮҮНҮН УЮШТУРУУЧУЛУК НЕГИЗДЕРИ
(ОШ ОБЛУСУНУН МИСАЛЫНДА)**

14.02.03 – коомдук саламаттык жана саламаттыкты сактоо

Медициналык илимдердин кандидаты окумуштуулук даражасын
изденип алуу үчүн жазылган диссертациянын
авторефераты

Бишкек – 2024

Илимий иш Ош мамлекеттик университетинин медициналык факультетинин коомдук саламаттыкты сактоо кафедрасында аткарылды.

Илимий жетекчи: **Касиев Накен Касиевич**
медицина илимдеринин доктору, профессор,
Б. Н. Ельцин атындагы Кыргыз-Россия Славян университетинин коомдук саламаттык жана саламаттыкты сактоо кафедрасынын башчысы

Расмий оппоненттер: **Куракбаев Куралбай Куракбаевич**
медицина илимдеринин доктору, профессор,
«ВШОЗ» Казахстандык медициналык университетинин саламаттыкты сактоо экономикасы жана камсыздандыруу медицинасы кафедрасынын башчысы

Розыева Райхан Саитовна
медицина илимдеринин кандидаты, доцент,
С. Б. Данияров атындагы кыргыз мамлекеттик медициналык кайра даярдоо жана квалификацияны жогорулатуу институтунун врачтардын квалификациясын жогорулатуу факультетинин башкаруу жана саламаттыкты сактоо экономикасы кафедрасынын башчысы

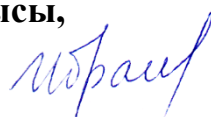
Жетектөөчү мекеме: Иркутск мамлекеттик медициналык университети, коомдук саламаттык жана саламаттыкты сактоо кафедрасыны (664003, Россия Федерациясы, Иркутск ш., Красного Восстания көч., 2).

Диссертацияны коргоо 2024-жылдын 19-декабрында саат 15:00до медицина илимдеринин доктору (кандидаты) окумуштуулук даражасын коргоо боюнча И. К. Ахунбаев атындагы Кыргыз мамлекеттик медициналык академиясына жана Б. Н. Ельцин атындагы Кыргыз-Россия Славян университетине караштуу Д 14.23.690 диссертациялык кеңештин отурумунда өткөрүлөт, дареги: 720020, Бишкек ш., Ахунбаев көч., 92, конференц-зал. Диссертацияны коргоо боюнча видеоконференцияга кирүү шилтемеси <https://vc.vak.kg/b/142-c9g-rqj-fbe>

Диссертация менен И. К. Ахунбаев атындагы Кыргыз мамлекеттик медициналык академиясынын (720020, Бишкек ш., Ахунбаев көч., 92), Б. Н. Ельцин атындагы Кыргыз-Россия Славян университетинин (720000, Бишкек ш., Киев көч., 44), китепканаларынан жана <https://vak.kg> сайтынан таанышууга болот.

Автореферат 2024-жылдын 19-ноябрында таркатылды.

Диссертациялык кеңештин окумуштуу катчысы,
медицина илимдеринин кандидаты, доцент

Д. Д. Ибраимова

ИШТИН ЖАЛПЫ МҮНӨЗДӨМӨСҮ

Диссертация темасынын актуалдуулугу. Дүйнөлүк саламаттыкты сактоо уюмунун божомолдоосу боюнча 2050-жылга чейин дээрлик 2,5 миллиард адамдын угуусу кандайдыр бир деңгээлде начарлайт жана кеминде 700 миллион адам угууну калыбына келтирүүгө муктаж болот [World Health Organization, 2019]. Белгилүү болгондой, кулак, тамак, мурун, алкым жана кекиртект (ЛОР-органдарынын) ооруларын туура эмес аныктоо жана дарылоо тактикасы адамдын дем алуу, жүрөк-кан тамыр, таяныч-кыймыл аппаратынын, заара-жыныс жана башка тутумдарынын курч же өнөкөт патологиясынын өрчүп кетүү божомолуна себеп болуп калуусу мүмкүн [Г. З. Пискунов, 2012; М. А. Иванова, 2015; З. С. Гуломов, 2018; И. А. Джусупова, 2018; В. А. Насыров, 2021]. Жаракаттар, өсүүдөгү кемтиктер, ЛОР-органдарынын жаңы пайда болгон шишиктери да калкка оториноларингологиялык жардам көрсөтүүнүн компетенциясына кирет, бирок ЛОР-органдарынын патологиясы менен байланышкан оорулардын так санын аныктоо өтө кыйын.

Бул патологиялар балдардын да, чоңдордун да жалпы ооруларынын түзүмүндө алдыңкы орундардын биринде тургандыгы аныкталган. Убактылуу эмгекке жарамсыздык менен коштолгон оорулардын санында да алардын салыштырма салмагынын үлүшү олуттуу. Ошондуктан саламаттык сактоо тутумунун бардык деңгээлдеринде оториноларингологиялык профилдеги бейтаптарга медициналык жардам көрсөтүүнүн натыйжалуулугун жана сапатын жогорулатуу маселелери актуалдуу болуп саналат жана ыкылас илимий-тажрыйбалык изилдөөнү талап кылат [А. Г. Георгиади, 2004; Е. В. Илларионова, 2018; Д. М. Кочетов, 2020; Д. О. Рошин, 2021].

2019-2030-жылдарга калктын саламаттыгын сактоо жана саламаттыкты сактоо тутумун өнүктүрүү боюнча «Дени сак адам – өнүккөн өлкө» Программасына ылайык оорунун алдын алуу артыкчылыктуу багыт болуп саналат. Ошол эле учурда медициналык жардамдын жеткиликтүүлүгүн жана сапатын баамдоо маселеси саламаттыкты сактоо тутумундагы алдынкы көйгөйлөрдүн бири бойдон калууда [М. М. Каратаев, 2017; Н. К. Касиев, 2020]. Маалым болгондой, республиканын саламаттык сактоо тутуму көп тармактуу, мында менчиктин бир нече формаларынын катарлаш иштешине жол берилет. Республикада мамлекеттик саламаттыкты сактоо уюмдарынан тышкары жеке менчик медициналык сектору активдүү өнүгүп жатат, бул жеке сектордун адистерди даярдоого, жаңы ыкмаларды жайылтууга, кымбат баалуу аппаратура жана жабдуулар менен камсыз кылууга, ошондой эле инвестициялоого чоң мүмкүнчүлүктөрүн эске алуу менен иштеп жаткан кызмат үчүн жакшы колдоо боло алат. Жогоруда белгиленген маселелерге байланыштуу, республиканын калкына оториноларингологиялык жардамдын сапатын жана жеткиликтүүлүгүн жогорулатуу боюнча чараларды иштеп чыгуу актуалдуу болуп саналат.

Диссертациянын темасынын артыкчылыктун илимий багыттар, негизги илимий программалар (долбоорлор), окуу жана илимий мекемелер тарабынан жүргүзүлүүчү негизги илимий-изилдөө иштери менен байланышы. Диссертациялык иш демилгелүү болуп саналат.

Изилдөөнүн максаты: Кыргыз Республикасынын Ош облусунун мисалында заманбап социалдык-экономикалык шарттарда калкка оториноларингологиялык жардам көрсөтүүнү өркүндөтүү жолдорунун илимий негиздемеси.

Изилдөөнүн милдеттери:

1. Ош облусунун калкынын арасында кулак жана чыккый сөөгүнүн ооруларынын айынан келип чыккан ЛОР-орган ооруларынын жайылыш деңгээлин, түзүмүн жана майыптуулуктун динамикасын изилдөө.

2. Ош облусундагы саламаттык сактоо уюмдарына жаткырылган оториноларингологиялык оорулар менен жабыркаган бейтаптардын медициналык-демографиялык мүнөздөмөсүн көрсөтүү.

3. Ош облусунун стационардык мекемелеринде оториноларингологиялык жардам алган бейтаптарды сурамжылоонун негизинде ЛОР-кызмат көрсөтүүнүн сапатын талдоо.

4. ЛОР-кызматтардын диагностикасынын сапатын жогорулатууга багытталган инновациялык долбоордун экономикалык негиздемесин жана аны жакынкы келечекте ишке ашыруунун максаттуулугун берүү.

5. Кыргыз Республикасында оториноларингология тармагында мамлекеттик жеке өнөктөштүктү колдонуунун сунуштарын иштеп чыгуу.

Алынган натыйжалардын илимий жаңылыгы:

1. Биринчи жолу Кыргыз Республикасынын Ош облусунун калкынын арасында упчу сымал өсүндү жана кулак ооруларынын таралышы, түзүлүшү жана майыптыктын тенденцияларына баамдоо жүргүзүлдү.

2. Биринчи жолу Ош облустар аралык клиникалык ооруканасынын жана Ош шаардык клиникалык ооруканасынын ЛОР-бөлүмдөрүнө кайрылган бейтаптардын негизги оториноларингологиялык оорулары аныкталып, бул бейтаптардын жашоо сапатын төмөндөтүүчү упчу сымал өсүндү жана кулак ооруларынын өзгөчөлүктөрүнө медициналык-демографиялык мүнөздөмө берилди.

3. Биринчи жолу өткөрүлгөн сурамжылоо ЛОР-кызматынын сапатын баамдоого жана негизги көйгөйлөрдү аныктоого, Кыргыз Республикасынын Ош облусунун калкына оториноларингологиялык жардам көрсөтүүгө болгон канааттануу критерийлерин жана ЛОР-кызматынын ишкердигин оптималдаштырууга жана бул патологияда дарт аныктоонун сапатын жогорулатуунун жолдорун аныктоого багытталган далилдүү башкаруу чечимдерин кабыл алууга негиз болуп берди.

4. Биринчи жолу иштелип чыккан инновациялык моделдин негизинде анын орто мөөнөттүү келечекте болжолдонгон натыйжалуу иштешинин далилдери келтирилди, бул калкка медициналык дарт аныктоочу оториноларингологиялык кызмат көрсөтүү тутумун андан ары оптималдаштырууну камсыз кылат.

5. Кыргыз Республикасында мамлекеттик-жеке өнөктөштүктү колдонуу боюнча иштелип чыккан сунуштар оториноларингологиялык жардам көрсөтүүнү жакшыртуу жана диагностика сапатын жогорулатуу үчүн илимий негизделген жолдорду кабыл алуу боюнча уюштуруучулук негиз болуп саналат.

6. ЛОР-орган оорууларынын жайылышы жана түзүмү, калкка ЛОР-жардамдын жеткиликтүүлүгүн баалоо жана Ош облусундагы инновациялык долбоор боюнча изилдөөлөрдүн жыйынтыктары ЛОР-кызматтын ишмердүүлүгүн оптималдаштырууга багытталган илимий негизделген башкаруучулук чечимдердин негизин түзүп, бул патология боюнча диагностика сапатын жогорулатуу жолдорун аныктоого негиз болуп берет.

Алынган натыйжалардын тажрыйбалык маанилүүлүгү. Калкка оториноларингологиялык жардамдын сапатын жана жеткиликтүүлүгүн жакшыртуу боюнча иштелип чыккан иш-чаралар жана оториноларингологияда мамлекеттик-жеке өнөктөштүктү колдонуу республиканын ЛОР-кызматын оптималдаштырууга мүмкүндүк берет.

Медициналык-социологиялык шаймандарды колдонуу менен оорукананын деңгээлинде ЛОР-кызматынын ишкердигин изилдөө жеткиликтүүлүктүн негизги көйгөйлөрүн жана оториноларингологиялык жардамды оптималдаштыруу боюнча региондук программаларды иштеп чыгууда эске алынууга тийиш болгон канааттанбагандык себептерин аныктоого мүмкүндүк берди. Оториноларингологиялык медициналык жардамды уюштурууга заманбап ыкмаларды, ошондой эле жаңы дарт аныктоочу жана дарылоочу иш-чараларды киргизүү профилдик кызматтын дарылоо-дарт аныктоо иштеринин сапатын жогорулатууга багытталган.

Тажрыйбалык колдонуу үчүн аймактык саламаттык сактоонун шарттарында инновациялык механизмдерди натыйжалуу колдонуу түзмөктөрү иштелип чыккан жана компьютердик томография дарт аныктоосунда тажрыйбалык колдонууга техникалык талаптар көрсөтүлгөн. Компьютердик томографиялык технологияларды колдонуу менен медициналык жардамдын сапатына мониторинг жүргүзүүнүн сунушталып жаткан тутуму медициналык жардамдын сапатын жана аймактын калкынын ден-соолугунун деңгээлин жакшыртууга мүмкүндүк берет.

Изилдөөнүн натыйжалары Ош шаардык клиникалык ооруканасынын тажрыйбасына киргизилген (23.09.2024-ж. ишке киргизүү актысы) жана ОшМУнун окуу жүрүшүндө клиникалык ординаторлорду даярдоодо колдонулат (23.09.2024-ж. киргизүү актысы).

Алынган натыйжалардын экономикалык маанилүүлүгү. Дарт аныктоо, дарылоо оториноларингологиялык кызмат көрсөтүүнүн сунушталган инновациялык моделине экономикалык баамдоо жүргүзүлдү. Изилдөөлөрдүн натыйжалары медициналык-социалдык жана экономикалык зор мааниге ээ жана заманбап шарттарда оториноларингологиялык жардамды уюштурууну жакшыртууга багытталган. Экономикалык маанилүүлүгү мамлекеттик-жеке өнөктөштүк борборлорун түзүүдө мамлекеттик саламаттык сактоо уюмдарынын бюджетине каржылык жүктүн төмөндөшү менен шартталган.

Коргоого алынып чыгуучу диссертациянын негизги жоболору:

1. Ош облусунун ар кайсы райондорунда кулак жана чыккый сөөгүнүн ооруларынын деңгээлинин өзгөрүүлөрү калктын медициналык жардамга кайрылуусунун төмөндүгү жана оорулардын жетиштүү катталбаганы менен байланыштуу, бул Ош облусунда оториноларингологиялык жардамды жакшыртуунун зарылдыгын көрсөтүп турат. Кулак жана чыккый сөөгүнүн оорулары боюнча алгачкы жолу ден соолугунан мүмкүнчүлүгү чектелген деп табылган адамдардын орточо көрсөткүчүнүн аймактар боюнча ранжирлөө анализи Ош облусунун республикада төртүнчү орунду ээлей турганын көрсөттү.

2. Ош облусундагы оториноларингологиялык оорулууларды дарылоонун өзгөчөлүктөрү республика аймактарынын көбүнө мүнөздүү болгон социалдык-экономикалык жана медико-демографиялык шарттар менен аныкталып, медициналык жардам көрсөтүү процессин өркүндөтүүнү талап кылат.

3. Сервистик тейлөөнү баалоо Ош облусунун калкынын оториноларингологиялык жардамга болгон канааттануусунун негизги көйгөйлөрүн жана критерийлерин аныктоого мүмкүндүк берди.

4. Инновациялык механизмди киргизүү жогорку технологиялуу медицинанын жеткиликтүүлүгүн жогорулатууга жана оториноларингологиялык ооруларды диагностикалоону жакшыртууга багытталган.

5. Ош облусундагы саламаттык сактоо уюмдарында кызмат көрсөтүүнү кайра түзүүгө багытталган инновациялык уюштуруу жана башкаруу технологияларынын системасы иштелип чыгып, бул калкка көрсөтүлгөн медициналык жардамдын сапатын жогорулатууга жана дарылоо-диагностикалык ишти жакшыртууга өбөлгө түзөт.

Изденүүчүнүн жеке салымы. Автор изилдөөнүн багытын жана программасын жеке өзү түзүп, изилденип жаткан көйгөй боюнча ата мекендик жана чет элдик адабияттарга аналитикалык сереп жүргүзгөн, материал чогултуу программасын түзгөн. Материалдар топтолуп, медициналык иш кагаздарынан маалыматтар алынды, сурамжылоо жүргүзүлдү. Маалыматтар статистикалык жактан иликтенип, натыйжалар интерпретацияланып, талкууланып, коргоого берилген жоболор, корутундулар жана тажрыйбалык сунуштар иштелип чыкты.

Диссертациянын жыйынтыктарын апробациялоо. Диссертациянын негизги жоболору: «Табият илимдери жана медицина: теория жана тажрыйба»

эл аралык илимий-тажрыйбалык конференциясында (Новосибирск, 2022); «Илим жана тажрыйба маселелери. 3-сессия» VII илимий-тажрыйбалык конференциясында (Москва, 2022) баяндалган жана талкууланган.

Диссертация жыйынтыктарынын басылмаларда чагылдырылышынын толуктугу. Диссертациянын темасы боюнча 9 илимий макала, анын ичинен 4 макала – импакт-фактору 0,1ден кем болбогон, РИНЦ тутуму боюнча индекстелген чет элдик журналдарда басылган.

Диссертациянын түзүлүшү жана көлөмү. Диссертация компьютердик басма менен 145 бетте баяндалган. Ал кириш сөздөн, адабий серептен, изилдөөнүн методологиясы жана методикасынан, өздүк изилдөөнүн үч бөлүмүнөн, тыянактардан, тажрыйбалык сунуштамалардан жана ошондой эле 107 орус тилдүү жана 60 англис тилдүү авторлорду камтыган 167 булактык библиографиялык көрсөткүчтөн турат. Иш 28 таблицаны жана 18 сүрөттү камтыйт.

ДИССЕРТАЦИЯНЫН НЕГИЗГИ МАЗМУНУ

Кириш сөзүндө иштин актуалдуулугу негизделип, изилдөөнүн максаты жана милдеттери, илимий жаңылыгы, иштин тажрыйбалык маанилүүлүгү, коргоого берилген диссертациянын негизги жоболору көрсөтүлөт.

1-бап. «Заманбап шарттарда ЛОР-органдарынын ооруларына медициналык жардам көрсөтүү системасын уюштуруунун актуалдуу маселелери (адабий сереп)». Адабияттарды кароодо дүйнөдөгү кулак, мурун жана тамак ооруларына (ЛОР-ооруларына) чалдыгуу, өлүмдүүлүк жана алардын медициналык-социалдык маанилүүлүгү, ошондой эле оториноларингологиялык жардамдын сапатын көзөмөлдөө боюнча илимий басылмалардын аналитикалык сереби, ошондой эле заманбап социалдык-экономикалык шарттарда калктын саны жана саламаттыкты сактоо тутумун өнүктүрүүнүн инновациялык жолдору берилген.

2-бап. «Изилдөөнүн методологиясы жана ыкмалары».

2.1 Изилдөөнүн материалдары жана этаптары. Изилдөө 2016-жылдан 2020-жылга чейинки аралыкта жүргүзүлгөн.

Изилдөө объектиси: оториноларингологиялык профилдеги бейтаптар, оториноларингологиялык жардам.

Изилдөө предмети: Ош облусунун калкына оториноларингологиялык жардам көрсөтүүнү уюштуруу тутуму.

Изилдөөнүн материалы адабий булактар, ченемдик-укуктук документтер, электрондук саламаттыкты сактоо борборунун расмий статистикалык отчеттуулук формаларынын маалыматтары, «дарыланган учур» боюнча ММКФнын маалыматтары, амбулатордук медициналык карта (форма 39, n=11965) жана стационардык медициналык документтер (форма 063/у, n=3423), расмий статистикалык отчеттуулуктун №7 формасынын

маалыматтары (майыптыгы боюнча) жана №7Д формасы (балдардын майыптыгы), анкета (n=459) болду.

Биринчи этапта изилдөөнүн максаттары жана милдеттери коюлуп, негизделди, изилдөөнүн планы жана программасы түзүлдү. Медициналык жардамды уюштуруу жана көрсөтүү жаатында адабий булактарга, ченемдик-укуктук документтерге талдоо жүргүзүлдү. Экинчи этапта 2016-жылдан 2020-жылга чейинки мезгилде Ош облусунун калкынын арасында ЛОР-органдарынын ооруларынын таралышы жана түзүмү изилденген. 2016-2020-жылдар аралыгында Ош облустар аралык бириккен ооруканасына сурдологго (n=11965) кайрылуулар (2016-ж. – n=3196, 2017-ж.– n=2372, 2018-ж.– n=2733, 2019-ж.– n=2058, 2020-ж. – n=1606). 2014-жылдан 2020-жылга чейинки динамикада баштапкы майыптуулуктун таралышы, катталган ЛОР-оорулары боюнча ден-соолугунун мүмкүнчүлүктөрү чектелүү адамдардын жыштыгы талдоого алынган. Кыргыз Республикасынын бардык аймактары боюнча упчу сымал өсүндү жана кулак ооруларынан келип чыккан баштапкы майыптуулуктун таралышы боюнча ажырымдоо жүргүзүлгөн.

2.2 Изилдөөнүн ыкмалары. Оториноларингологиялык бейтаптардын медициналык жардамдын сапатына канааттануусун баамдоо үчүн 2019-2020-жылдар аралыгында Ош облустар аралык бириккен ооруканасынын ЛОР-бөлүмдөрүнө жана Ош шаардык клиникалык ооруканасына кайрылган бейтаптардын арасында сурамжылоо жүргүзүлдү (n=459).

Аймактык саламаттыкты сактоонун шарттарында инновациялык механизмдерди натыйжалуу колдонуунун түзмөктөрү иштелип чыкты (компьютердик томографиянын мисалында), компьютердик томографиянын дарт аныктоосунда тажрыйбалык колдонуу үчүн техникалык талаптар аныкталды. Компьютердик томографияны ишке киргизүүдөн түшкөн каржылык түшүүлөрдүн эсептөөлөрү долбоорду ишке ашыруунун ар бир пункту боюнча жылына изилдөөлөрдүн санын сатуулардын күтүлгөн минималдуу санына негизделет. Инвестициялык чечимди кабыл алуу үчүн эсептөөлөр берилген: долбоордун өзүн актоо мөөнөтү; пайданын өз ара катышы; чыгымдар жана сатуу көлөмү (CVP талдоосу); сатуунун кирешелүүлүгү. Долбоордун өзүн актоо мөөнөтү инвестициялык чыгымдарды толук жабуу үчүн талап кылынган жылдардын күтүлгөн саны катары аныкталат жана 2.2.1 формуласы боюнча эсептелет:

$$(T_{ок}) = \frac{Y + S}{N} \quad (2.2.1)$$

мында: $T_{ок}$ – өз чыгымдарын актоо мөөнөтү; Y – актоо жылынын алдындагы жылдардын саны; S – өзүн актаган жылдын башындагы орду толтурулбаган чыгым; N – өзүн актаган жыл ичиндеги акчанын агымы.

Акчанын убакыттык наркын эске алуу менен мамлекеттик-жеке өнөктөштүк (МЖӨ) долбоорун баамдоо төмөнкүдөй эсептөө менен жүзөгө ашырылат: NPV (not present value) - таза учурдагы нарк; IRR (internal rate of profit) - кирешенин ички ченеми.

Иштин натыйжалуулугун көзөмөлдөө үчүн төмөнкү коэффициенттер берилген: Жабдууларды экстенсивдүү колдонуу ($K_{\text{э}}$) жана жабдууларды интенсивдүү колдонуу ($K_{\text{и}}$).

$K_{\text{э}}$ жабдуулардын иш жүзүндөгү сааттарынын план боюнча иштөө сааттарынын санына карата катышы менен аныкталат (формула 2.2.2):

$$K_{\text{э}} = \frac{T_{\text{ф}}}{T_{\text{пл}}} \quad (2.2.2)$$

мында: $T_{\text{ф}}$ - жабдуулардын иш жүзүндөгү иштөө убактысы, саат; $T_{\text{пл}}$ - ченем боюнча жабдуулардын иштөө убактысы, саат.

Жабдууларды интенсивдүү пайдалануу коэффициенти ($K_{\text{и}}$) 2.2.3 формуласы менен аныкталат:

$$K_{\text{и}} = \frac{П_{\text{ф}}}{П_{\text{пл}}} \quad (2.2.3)$$

мында: $П_{\text{ф}}$ - иш жүзүндөгү өндүрүмдүүлүк; $П_{\text{пл}}$ - пландалган өндүрүмдүүлүк.

Бул МЖӨ долбооруна инвестициянын кирешелүүлүгү (Return On Investment - ROI) төмөнкү формула боюнча эсептелген:

$$ROI = \frac{\text{Инвестициядан киреше} - \text{инвестициялык чыгымдар}}{\text{Инвестициялык чыгымдар}} * 100\% \quad (2.2.4)$$

ROI эсептөөсү эки түзүүчүнү колдонууга көз каранды: инвестициядан кирешени жана инвестициялык чыгымдардан. Эгерде $ROI > 100,0\%$ болсо - бул инвестициянын акталганын көрсөтөт. Эгерде $ROI < 100,0\%$ болсо, бул инвестициялар өзүн актаган жок, алар тапканга караганда көбүрөөк жумшалды. Эгерде ROI 100,0%га барабар болсо, бул инвестициянын өзүн актаганын, бирок операциялык чыгашаларды жабуу үчүн киреше жок экенин көрсөтүп турат

Тандоо өлчөмүнүн репрезентативдүүлүгү 625 бирдикти түзгөн жалпы калктын белгисиз саны менен жалпы кабыл алынган ыкма менен аныкталган. Изилдөөдө стационардык медициналык китепчелердин тандоо көлөмү 3423 бирдикти, амбулатордук медициналык китепчелер – 11965 бирдикти, канааттануу анкеталары – 459. Жалпысынан изилдөөнүн жыйынтыгы боюнча байкоолордун саны 15847ди түзгөн, башкача айтканда тандоо көлөмүнөн ашып кеткен.

Иште изилдөө ыкмаларынын аналитикалык, анкеттөө, ретроспективдүү, статистикалык, эксперттик баамдоо ыкмасы, экономикалык топтому колдонулган. Салыштырмалуу жана орточо чоңдуктарды, динамикалык катарлардын көрсөткүчтөрүн эсептөө жүргүзүлдү. Көрсөткүчтөрдүн өз ара байланышынын

болушу корреляция коэффициентин, детерминация коэффициентин эсептөө жолу менен аныкталган. Топтор ортосундагы айырмачылыктардын тактыгы Стьюденттин критерийинин, репрезентативдик ката, «р» – катасыз болжолдоонун ишенимдүүлүгүнүн критерийин эсептөөнүн жардамы менен аныкталды. Маалыматтын бардык көлөмү Microsoft Office, Microsoft Excel аркылуу жеке компьютерде иштетилген.

3-5-баптарда өздүк изилдөөлөрдүн натыйжалары жана талкуу берилди.

3-бап. «Өздүк изилдөөлөрдүн натыйжалары жана аларды талкуулоо».

3.1 Ош областындагы оториноларингологиялык оорулардын деңгээли жана түзүмү. Негизги класстар боюнча оорулардын таралышы көп багыттуу мүнөзгө ээ. Алсак, 2016-жылдан 2019-жылга чейин упчу сымал өсүндү жана кулак ооруларынын азайышы 2020-жылы 58,7% көрсөтмөлүү көрсөткүчү менен 41,3%га кескин төмөндөгөн, бул COVID-19 пандемиясына байланыштуу. Оорулардын башка класстары боюнча ушундай эле көрүнүш болгон.

Ош облусунун 100 000 калкка упчу сымал өсүндү жана кулак ооруларынын динамикасын талдоо көрсөткөндөй, оорулардын деңгээлинин төмөндөө тенденциясы 2017-жылы -46,3%ды, 2018-жылы -34,7%, 2020-жылы төмөндөө темпи боюнча -40,1%ды түзгөн, 2019-жылы гана +12,5% өсүү тенденциясына ээ болгон. Өнөкөт отит да төмөндөө тенденциясына ээ болуп, 2020-жылы өскөн. Угууну жоготуу менен бейтаптардын жыштыгынын төмөндөшү 2017-жылы -57,6%, 2018-жылы 59,4%, 2019-жылы -43,5%га белгиленген. 2020-жылы угууну жоготуу жыштыгынын кескин өзгөрүүсү +345,9% га аныкталган. Ошо сыяктуу эле, угууну жоготууларынын таралышынын төмөндөшүнүн динамикасы 2017-жылы -43,0%, 2018-жылы -28,2%, 2019-жылы -23%га байкалган. 2020-жылы +1,8%га бир аз өсүш болгон. Жалпысынан Ош облусунда 2019-жылдан тышкары, оорулардын көрсөткүчүнүн төмөндөө тенденциясы байкалган. Өнөкөт отит жана угууну жоготуулар 2016-жылдан баштап 2019-жылга чейин, 2020-жылдан тышкары төмөндөө тенденциясы мүнөздүү болгон.

Ош облусунун райондору боюнча 100 000 калкка упчу сымал өсүндү жана кулак ооруларынын динамикасы боюнча талдоо жүргүзүлдү. Алай районунда упчу сымал өсүндү жана кулак ооруларыны динамикада 2017 жана 2018-жылдары тиешелүүлүгүнө жараша +54,3% жана +14,1%га өскөн. Кийинки 2019 жана 2020-жылдары тиешелүүлүгүнө жараша 75,3% жана -31,1%га төмөндөгөн. Араван районунда өсүү тенденциясы 2017-жылы +37,5%, 2018-жылы +35,0% жана 2019-жылы +67,1%га белгиленген. 2020-жылы оорунун кескин төмөндөшү -79,7% түздү. 2019-жылы Кара-Кулжа районунун калкынын арасында оорундуулук +122,3%га өскөн. Башка жылдары 2017-жылы -74,2%, 2018-жылы -92,7% жана 2020-жылы -90,4%га олуттуу төмөндөө байкалган. Кара-Суу районунда 2017-жылы -60,0%га, 2018-жылы -47,2%га 2019-жылы +7,9%га төмөндөө тенденциясы, 2020-жылы +4,2%га өсүү тенденциясына алмашылган. Ноокат районунда упчу сымал өсүндү жана кулак ооруларынын азайышы 2017-жылы -38,8%, 2019-жылы -53,8% жана 2020-жылы -39,8%га, 2018-жылы +51,0%га өсүшү байкалган. Өзгөн району боюнча

2017-жылы оорулардын жыштыгынын кескин өзгөрүүсү + 74,5%га байкалган. 2018-жылы төмөндөө темпи боюнча -29,5% төмөндөө, 2019-жылы -69,3%га олуттуу төмөндөө, 2020-жылы -91,0%га андан да чоң төмөндөө байкалды. Чоң-Алай районунда 2018-жылы жана 2019-жылы өсүү темпи +133,1% жана +191,2% түзгөн. Төмөндөө 2019-жылы -36,1%, 2020-жылы -33,0% түзгөн. Ош облусунун райондору боюнча динамикада районунда упчу сымал өсүндү жана кулак ооруларынын жыштыгын талдоо Кара-Суу районун кошпогондо, 2020-жылга негизинен төмөндөө тенденциясын түздү.

Кыргыз Республикасынын Ош облусунун райондорунда өнөкөт отит боюнча оорунун динамикасын талдоо туруксуз динамиканы, оорунун жыштыгынын мүнөздүү чоң арышын жана айрым жылдары өнөкөт отит оорусунун учурларынын жоктугун көрсөттү. Бул ооруга чалдыккан учурларды баалабай коюуга алып келген төмөн кайрылуулар жана жеткиликтүүлүк менен шартталган.

Алай районунда бейтаптар арасында угууну жоготуу 2018 жана 2019-жылдары өсүү тенденциясына ээ болгон (тиешелүүлүгүнө жараша +215,3% жана +1102,4). 2017-жылы угууну жоготуу Араван районунда өскөндүгү (+526,5%) байкалган. Чоң-Алай районунда 2018-жылы бир аз өсүш байкалса, 2019-жылы угууну жоготуунун олуттуу өсүшү байкалган (тиешелүүлүгүнө жараша +8,1% жана +11,7%). Өзгөн районун боюнча 2017-жылы угууну жоготуунун көбөйүүсү +30,2%га байкалган. Дал ушул аймакта угууну жоготуунун динамикасынын эң чоң өсүшү көрсөтүлгөн убакыттын ичинде белгиленген. Алынган статистикалык маалыматтар кийин пилоттук долбоорго (географиялык жайгашуусун, аймакта жашаган калктын жалпы санын эске алуу менен) киргизүү үчүн ЛОР-ооруларынын деңгээли боюнча алардын даражасын аныктоого мүмкүндүк берди. Ош облусунун райондору боюнча ЛОР-ооруларынын деңгээлин ажырымдоо туруксуз тенденцияны көрсөткөн. 2016-жылы оорунун көрсөткүчү боюнча 1-орунду Кара-Кулжа району (100 миң калкка 4753,1), 2-орунду Алай району (607,6%₀₀₀), 3-орунду Кара-Суу району ээлеген (587,0%₀₀₀). 2017-жылы 1-орунда Кара-Кулжа району (1225,2%₀₀₀), 2-орунда Алай району (937,8%₀₀₀), 3-орунда Өзгөн району (673,9%₀₀₀) турат. 2018-жылы абал түп-тамырынан бери өзгөрүп, биринчи орунду Алай району (1070,2%₀₀₀), 2-орунду Чоң-Алай району (803,9%₀₀₀) жана үчүнчү орунду Ноокат району (484,1%₀₀₀) ээледі. 2019-жылы упчу сымал өсүндү жана кулак ооруларынын деңгээли боюнча 1-орунду Араван району (680,4%₀₀₀), 2-орунду Чоң-Алай району (512,8%₀₀₀), 3-орунду ээледі. Алай району боюнча (263,8%₀₀₀). 2020-жылы биринчи орунда Чоң-Алай районунда (343,3%₀₀₀), 2-орунда - Алай районунда (181,5%₀₀₀), 3-орунда - Кара-Суу районунда (153,5%₀₀₀) болгон.

Демек, упчу сымал өсүндү жана кулак ооруларынын жогорку деңгээли Алай районунда бардык изилденген жылдары, Кара-Кулжа районунда 2016-2017-жылдары, Чоң-Алай районунда 2018-2020-жылдары, Кара-Суу районунда 2016-ж. 2020-жылы, Араван районунда 2019-жылы, Ноокат районунда 2018-жылы жана Өзгөн районунда 2017-ж. алдыңкы орунда болгон. Изилдөө мезгилинин ичинде Ош

облусунун ар кайсы райондорунда оорулардын жогоруда аталган класстары боюнча оорунун деңгээлинин көрсөтүлгөн термелүүсү, биринчи кезекте, калктын медициналык жардамга кайрылууларынын, жогорку квалификациялуу оториноларингологиялык жардамдын жеткиликтүүлүгүнүн төмөндүгү жана ооруга көңүл бурбагандыктан болгон. Алынган маалыматтар Ош облусунда оториноларингологиялык жардамды оптималдаштыруу зарылдыгын көрсөтүп турат.

3.2 Ош областынын экинчи деңгээлдеги ооруканасына жаткырылган оториноларингологиялык оорулар менен ооруган бейтаптардын мүнөздөмөсү. Ош шаарынын райондор аралык клиникалык ооруканасынын жана Ош шаардык клиникалык ооруканасынын оториноларингология бөлүмдөрүнө жардам алуу үчүн кайрылган 3423 бейтаптын дарт баяны талданды. Алар 20 жаштан жогоркулар болгон, кабыл алынган айы жана жылы боюнча, жынысы, курагы, диагнозу жана милдеттүү медициналык камсыздандыруу полисинин статусу боюнча талдоолор жүргүзүлгөн. Ооруканага жаткырылгандардын $55,1 \pm 0,9$ ($n=1886$) эркектер, $44,9 \pm 0,8$ ($n=1537$) аялдар экендиги аныкталган, $p < 0,001$. Жалпысынан 2016-2020-жылдар аралыгында Ош облусу боюнча сурдологго 11965 бейтап ар кандай даттануулар менен кайрылган. Динамикада, 2019-жылдан бери кайрылуулардын саны $-24,6\%$ га, 2020-жылы $-21,9\%$ га кыскарган. Ошондой эле эң көп үлүшүн 20-29, 30-39 жана 50-59 жаштагы, башкача айтканда, эмгекке жарамдуу курактагы бейтаптар түзгөндүгүнө көңүл бурулат. Кайрылуучулардын арасында бардык жылдарда аялдар басымдуулук кылып, $58,9\%$ дан $64,0\%$ га чейин кыйла жогору үлүшүн түзүшкөн.

Сурдологго эң көп кайрылуу бардык жылдардагы Ош облусунан келген бейтаптарда байкалган. 2016-жылы $188,7 \pm 3,8$ бейтап кайрылган, алардын саны 2017-жылы $139,6 \pm 3,2$ бейтапка чейин азайган $-26,0\%$, $p < 0,001$, 2018-жылы ($159,4 \pm 3,4$) өсүш $+14,1\%$, $p < 0,001$, 2019-жылы ($118,8 \pm 2,9$), $p < 0,001$, ал эми 2020-жылы ($89,5 \pm 2,5$), $p < 0,001$, төмөндөө тиешелүүлүгүнө жараша $-25,4\%$ жана $24,6\%$ түздү. Эң көп кайрылуу Ош облусунун Кара-Суу жана Өзгөн райондорунан келген бейтаптарда табылган. Бардык жылдарда да, 2016-жылы да жетишээрлик жогорку жыштык менен ($79,0 \pm 2,4$) 2017-жылы ($61,0 \pm 2,1$) – $22,7\%$ га төмөндөө мезгили байкалган, $p < 0,001$, 2018-жылы ($72,7 \pm 2,3$) өскөн. $+19,1\%$, $p < 0,001$, 2019-жылы ($60,2 \pm 2,1$), $p < 0,001$ жана 2020-жылы ($46,3 \pm 1,8$), $p < 0,001$, тиешелүүлүгүнө жараша $-17,1\%$ жана $-23,0\%$ га төмөндөгөн. Өзгөн районунан кайрылган бейтаптардын саны 2016-жылы $27,8 \pm 1,4$ болсо, 2017-жылы $21,6 \pm 1,2$ учурга чейин азайган, динамикада $-22,3\%$ га азайган, $p < 0,001$, 2018-жылы ($26,1 \pm 1,4$) $+20,8\%$ га өскөн, $p < 0,01$, 2019-жылы ($19,4 \pm 1,1$) $-25,6\%$ га, $p < 0,001$ ге, ал эми 2020-жылы ($14,3 \pm 1,0$) $-26,2\%$ га, $p < 0,001$

төмөндөгөн. Кайрылгандардын арасында Жалал-Абад облусунан 2016-жылы $14,0 \pm 1,0$ учурдан 2020-жылы $5,0 \pm 0,6$ учурга чейин, $p < 0,001$, Баткен облусунан $11,3 \pm 0,9$ дан $6,0 \pm 0,6$ учурга чейин, $p < 0,001$ бейтаптар болгон. Бейтаптардын жогорку жыштыгы Ош шаарынан аныкталган ($36,8 \pm 1,7$ жана $15,3 \pm 1,0$), $p < 0,001$. Башка аймактардан келген бейтаптар анча көп эмес жыштыкты түзгөн.

Заманбап оториноларингологиянын негизги көйгөйү – өнөкөт ириндүү отит. Бул патологияны кеч аныктоо жана өз убагында дарылабай калуу угууну жоготууга алып келет. Жалпы республиканын динамикасында 2014-жылдан 2019-жылга чейинки мезгилде саламаттык сактоо уюмдарында медициналык көзөмөл астында оорулардын бардык класстары боюнча чоңдор арасында ден-соолугунун мүмкүнчүлүктөрү чектелүү адамдардын бир аз өсүү тенденциясы байкалган (+1,2%, + 0,2%, +0,3% жана +1,9% түздү) жана 2019-жылдан бери гана төмөндөө темпи боюнча 2020-жылы -0,8% жана -0,9% бир аз төмөндөшү байкалды. Ушундай эле көрүнүш Ош облусунда да пайда болду. Көрсөткүч 2015-жылы +1,8%, 2016-жылы +1,2%, 2017-жылы +3,1%, 2018жылы +0,3% көбөйүп, 2019-жылы -0,8%, 2020-жылы -1,1% азайган.

Республика боюнча саламаттыкты сактоо уюмдарында дарыгерлердин көзөмөлүндө турган оорулардын бардык класстарындагы ден-соолугунун мүмкүнчүлүктөрү чектелүү 18 жашка чейинки балдардын арасында 2014-2018-жылдары өсүш динамикасы байкалган +1,8%, +0,6%, +1,5 %, +4,2% жана 2019 жана 2020-жылдары -1,0% жана -0,7% тиешелүүлүгүнө жараша төмөндөгөн. Республиканын саламаттык сактоо уюмдарында упчу сымал өсүндү жана кулак оорулары менен катталган калктын жыштыгынын көрсөткүчү орточо эсеп менен 10 000 калкка 7,3 адамды түздү. Республиканын упчу сымал өсүндү жана кулак оорулары боюнча каттоодо турган ден-соолугунун мүмкүнчүлүктөрү чектелүү 18 жашка чейинки балдардын жыштыгын кыскартуу тенденциясы байкалган.

Ош облустар аралык клиникалык ооруканасынын жана Ош шаардык клиникалык ооруканасынын ЛОР-бөлүмдөрүнө ооруканалык жардам алуу үчүн кайрылган чоңдордун профилин изилдөөдө ЛОР-ооруларына ооруканалык жардам көрсөтүүгө аялдарга караганда ($44,9 \pm 0,8$, $n=1537$), $p < 0,001$ эркек бейтаптар ($55,1 \pm 0,9$, $n=1886$) көбүрөөк кайрылганы аныкталган.

Бейтаптардын орточо жашы $32 \pm 10,2$ жашты түздү. Көбүнчө 20-24 жаштагы жаштар ооруканага жаткырылган. Бардык курактык топтордун арасында 60 жаштан жогорку курактагылар чанда кездешет, ал бул курактык топтогу адамдар үчүн ооруканалык жардамдын жеткиликтүүлүгүнүн төмөндөшү менен байланышкан. Бейтаптардын көбүндө милдеттүү медициналык камсыздандыруу полиси болгон. Күз-кыш мезгилинде ЛОР-бөлүмүнүн иши көбөйөт. Көбүнчө чоң бейтаптар жогорку дем алуу жолдорунун ооруларына (J01-J39), кулак ооруларына (H60-H95) даттануу менен кайрылышат, бул курч респиратордук оорулардын кабылдашы болуп саналат, ошондуктан, өз убагында эмес жана/же туура эмес дарылоо менен оорунун

коркунучу көбөйөрү жөнүндө коомчулукка маалымат берүү зарыл. Кыргыз Республикасы тарабынан 2019-жылы ратификацияланган «майыптардын укуктары жөнүндө» Конвенцияны эске алуу менен, калыбына келтирүүчү жана абилитациялык иш-чаралардын натыйжалуулугун жогорулатуу үчүн майыптыктын себебин эске алып, ведомстволор аралык тыгыз кызматташтыкта калыбына келтирүүгө карата бирдиктүү топтомдуу мамиле жасоонун актуалдуулугу көрсөтүлөт.

4-бап. «ЛОР-кызмат көрсөтүүлөрүнүн ишкердигинин сапатын баамдоонун медициналык-социалдык (сурамжылоонун материалдары боюнча) аспектилери». Аталган медициналык-социалдык изилдөөнүн алкагында бул маселе Ош облустар аралык клиникалык ооруканасына жана Ош шаардык клиникалык ооруканасына ЛОР-органдарынын патологиясы менен ооруп жаткырылган бейтаптарга кызмат көрсөтүүнүн деңгээлинде изилденген. Канаттанууну баамдоо үчүн биз 2019-2020-жылдар аралыгында саламаттыкты сактоо уюмдарына кайрылган респонденттерге (n=459) сурамжылоо жүргүздүк. Сурамжылоодо жеке маалыматтар, респонденттин ден-соолугунун абалы жана анын көрсөтүлгөн диагностикалык дарылоо процессине мамилеси жөнүндө маалыматтар камтылган. Аялдар 58,4% (n=268), эркектер – 41,6% (n=191) түзгөн. Курактык топторунун ичинен эң чоң үлүштү 51 жаштан 60 жашка чейинки респонденттер (32,9%) түздү. 31 жыл жана андан да көп иш тажрыйбасы бар респонденттер (35,6%) түзүп, алардын ичинен эркектерге (14,5%) караганда аялдар (21,1%) көбүрөөк болгон. Респонденттердин көбүнүн орто (34,5%) жана атайын орто (31,1%) билими болгон. 51,6%ы иштейт, алардын арасында эркектерге (17,6%) караганда аялдар басымдуулук (34,0%) кылат. Эң көп үлүш ден-соолук абалына канааттандырарлык эмес баа берген респонденттерге (44,2%) туура келген, эркектерге (17,6%) караганда аялдар (26,6%) көбүрөөк. Респонденттердин 85,8%да өнөкөт оорулары бар, алардын 58,8% эркектер жана 27,0% аялдар.

Респонденттер негизги көйгөйлөрдүн ичинен алыстыкты (28,7±2,1) белгилеп, эркектер (14,1±1,6) менен аялдардын (14,5±1,6) ортосунда олуттуу айырмачылыктар аныкталган эмес p>0,05 (4.1-таблица).

4.1-таблица – 100 респондентке (n=459) медициналык жардамдын жеткиликтүүлүгүнүн негизги көйгөйлөрүнүн таралышы

№	Көйгөй	Эркектер(n=191)		Аялдар (n=268)	
		n	P±m	n	P±m
1	Саламаттыкты сактоо уюмунун алыстыгы	65	14,1±1,6	67	14,5±1,6*
2	Жолдун абалы	53	11,5±1,4	123	26,8±2,0**
3	Текшерүүнүн жана дарылоонун түрлөрү	156	34,0±2,2	223	48,5±2,3**
4	Көйгөйдүн жоктугу	88	19,1±1,8	13	2,8±0,7**

Эскертүү: n - байкоолордун саны, P±m - 100 респондентке көйгөйдүн таралышы жана репрезентативдик ката, * - p>0,05 - катасыз болжолдоо ыктымалдыгы 95,0% аз, ** - p<0,001 - катасыз болжолдоо ыктымалдыгы 99,9% жана андан жогору.

Медициналык жардамдын жеткиликтүүлүгүндө көйгөйлөрдүн жоктугун белгилеген респонденттер (22,0±1,9) да бар, аялдарга (2,8±0,7) караганда p<0,001 алардын көбү эркектер (19,1±1,8). Жалпысынан, белгилеп кетүү керек медициналык жардамдын жеткиликтүүлүгүндөгү негизги көйгөйлөрүн респонденттер текшерүүнүн жана дарылоонун конкреттүү түрлөрүнүн

жоктугун (100 респондентке $82,5 \pm 1,7$), жолдордун абалын ($26,8 \pm 2,0$), $p < 0,001$, саламаттыкты сактоо уюмунун ($38,3 \pm 2,2$) алыстыгын $p < 0,001$ белгилешти.

Саламаттык сактоо уюмдарына кайрылууда респонденттердин нааразычылыгынын себептери изилденди (4.6-таблица). Кезек күтүү менен жалпысынан 100 респондент $31,1 \pm 2,1$ учурда канааттанган эмес, анын ичинен эркектерге ($10,0 \pm 1,4\%$) караганда аялдардын көпчүлүгү ($21,1 \pm 1,9\%$), $p < 0,001$.

4.6-таблица – Саламаттык сактоо уюмдарына кайрылууда респонденттердин нааразычылыгынын себептери (100 респондентке)

№	Нааразычылыктын себеби	Респонденттер жынысы боюнча (n=459)				Бардыгы	
		Эркектер		Аялдар			
		n	P±m	n	P±m	n	P±m
1	Кезек күтүү	46	$10,0 \pm 1,4$	97	$21,1 \pm 1,9^{***}$	143	$31,1 \pm 2,1$
2	Ооруканада узак жатуу	114	$24,8 \pm 2,0$	185	$40,3 \pm 2,2^{***}$	299	$65,1 \pm 2,2$
3	Керектүү медициналык жабдуулардын жоктугу	52	$11,3 \pm 0,5$	67	$14,6 \pm 1,6^*$	119	$25,9 \pm 2,0$
4	Медициналык кызматчыларынын квалификациясынын төмөн деңгээли	92	$20,0 \pm 1,8$	136	$29,6 \pm 2,1^{***}$	228	$49,6 \pm 2,3$
5	Ооруканага жаткыруу төлөмдөрүнүн болушу	76	$16,5 \pm 1,7$	127	$27,7 \pm 2,0^{***}$	203	$44,2 \pm 2,3$
6	Оорукананын алыс жайгашкандыгы	14	$3,0 \pm 0,7$	49	$10,7 \pm 1,4^{***}$	63	$13,7 \pm 1,6$
7	Медицина кызматкерларинин орой мамилеси	85	$18,5 \pm 1,8$	146	$31,8 \pm 0,8^{***}$	231	$50,3 \pm 2,3$
8	Үй шарттарында медициналык кызмат көрсөтүү мүмкүнчүлүгү жоктугу	13	$2,8 \pm 0,7$	28	$6,1 \pm 1,1^{**}$	41	$8,9 \pm 1,3$
9	Саламаттыкты сактоо уюмун жана дарыгерди тандоо жоктугу	12	$2,6 \pm 0,7$	101	$22,0 \pm 1,9^{***}$	113	$24,6 \pm 2,0$

Эскертүү: n - байкоолордун саны, P±m - канааттануу коэффициенти жана репрезентативдик ката, * - $p > 0,05$ (катасыз болжолдоо ыктымалдыгы 95,0% дан аз), ** - $p < 0,01$ (катасыз болжолдоо ыктымалдыгы 99,0%), *** - $p < 0,001$ (катасыз болжолдоо ыктымалдыгы 99,9%).

Респонденттердин $65,1 \pm 2,2\%$ үчүн ооруканага жаткыруу көп убакытты талап кылат, өзгөчө аялдар ($40,3 \pm 2,2\%$) эркектерге ($24,8 \pm 2,0\%$) караганда, $p < 0,001$. Керектүү жабдуулардын жоктугун респонденттердин $25,9 \pm 2,0\%$ белгилешти, жынысы боюнча олуттуу айырмачылыктар жок (эркектер $11,3 \pm 0,5\%$ жана аялдар $14,6 \pm 1,6\%$), $p > 0,05$. Медициналык кызматчылардын квалификациясынын деңгээли

респонденттердин 49,6±2,3%ы тарабынан төмөн деп эсептелет, анын ичинде эркектерге (20,0±1,8%) караганда аялдар (29,6±2,1%) көбүрөөк, $p < 0,001$.

Ооруканага жаткыруу үчүн төлөмдүн болушуна респонденттердин 44,2±2,3%, аялдардын 27,7±2,0% жана эркектердин 16,5±1,7%, $p < 0,001$ нааразы. Оорукананын алыскы жайгашкандыгын респонденттердин 13,7±1,6% белгилешкен, алардын ичинен аялдар (10,7±1,4%) эркектерге (3,0±0,7%) караганда көбүрөөк, $p < 0,001$. Респонденттердин 50,3±2,3%, аялдардын 31,8±0,8% жана эркектердин 18,5±1,8% медициналык кызматчыларынын мамилеси орой деп эсептешкен, $p < 0,001$. Респонденттердин 8,9±1,3% үй шарттарында медициналык кызмат көрсөтүү мүмкүнчүлүгү жок экенин белгилешкен, алардын көбү аялдар (6,1±1,1%), эркектер (2,8±0,7), $p < 0,01$.

Бейтаптарга медициналык жардамдын сапатын баамдоонун башка критерийлеринин катарында ооруканага жаткыруунун алгылыктуу шарттары, медициналык кызматчыларынын кесипкөйлүгү, диагностикалык дарылоо иш-чараларынын толук аткарылышы, медициналык кызматчылар тарабынан деонтологиялык принциптерди сактоо белгиленген. Алынган жыйынтыктардын негизинде көрсөтүлгөн медициналык жардамга бейтаптарынын канааттануу индекси эсептелген. Канааттануунун жетиштүү жогорку индекси медициналык жардамдын ооруканалык этабында (8,5 упай) аныкталган, ал эми амбулатордук этапта канааттануу индекси 7,5 упайды түзгөн.

Медициналык жардамдын сапатын жогорулатуу үчүн респонденттер көпчүлүк учурда медициналык мекемелерди зарыл болгон заманбап диагностикалык жабдуулар менен камсыздоону (82,5±1,7%), медицина кызматчыларынын эмгек акысын жогорулатууну (70,3±2,1%) $p < 0,001$, медициналык кызматчыларынын квалификациясын деңгээлин жогорулатууну (53,3±2,3%) $p < 0,001$, сунушташат. Канааттануу деңгээлин ажырымдоо жыйынтыгы боюнча бейтаптарды сурамжылоо, кошумча скринингдик баамдоо, медициналык жардамдын сапатына мониторинг жүргүзүү орун алган кемчиликтерди жоюу боюнча башкаруу чечимдерин кабыл алууга мүмкүндүк берет.

5-бап. «Инновациялык механизмди колдонуу менен ЛОР-кызматынын ишкердигин оптималдаштыруунун жолдору».

5.1 Саламаттык сактоо уюмдарында инновациялык ыкманы колдонуунун негиздүүлүгү. Саламаттык сактоо уюмдарында компьютердик томографияны колдонуунун актуалдуулугу биринчи кезекте ага болгон муктаждык жана калктын өсүп жаткандыгы менен шартталган.

Атап айтканда ички органдардын жана таяныч-кыймыл аппаратынын бузулушун өз убагында аныктоого мүмкүндүк берүүчү, жаракаттарды аныктоонун негизги ыкмаларынын бири компьютердик томография болуп саналат. Эрте дарт аныктоо өз убагында жана туура дарылоого мүмкүндүк берет, өлүмдү, жаракаттан улам майыптуулукту олуттуу төмөндөтүп, дарылоо убактысын кыскартат. Компьютердик томография ЛОР-

органдарынын ооруларын күндөгү калыпта диагностикалоодо рентгенография натыйжаларын тактоо үчүн кеңири колдонулат. Компьютердик томография жадамы менен патология очогунун, анын курчап турган ткандарга жайылуу деңгээли жана оорунун жүрүшү жөнүндө эң толук маалымат алынат. Ошондуктан бул ыкма диагнозду биротоло коюуда жана дарылоонун андан аркы түрүн пландоодо чечүүчү ролду ойнойт. ЛОР-органдары татаал физиологиялык түзүлүшкө ээ, чоң тажрыйбага ээ болсо да, туура диагноз коюу оңой эмес. Бирок компьютердик томографиянын жогорку маалыматтуу болгондуктан, дарыгерлик ката кетирүүлөрдү жоюу мүмкүнчүлүгү жогору.

Каржылык көрсөткүчтөрдү жана алардын долбоор боюнча болжолдуу наркын талдоо акыркы этап болду. Каржылык кирешелердин эсептөөлөрү долбоорду ишке ашыруунун ар бир пункту боюнча жылына изилдөөлөрдүн санын сатуунун күтүлгөн минималдуу санына негизделген. Болжолдуу каржылык көрсөткүчтөр бир кызмат көрсөтүүнүн орточо наркын жана аларды өндүрүүнүн болжолдуу чегин эске алуу менен жүргүзүлгөн изилдөөлөрдүн санына жараша күтүлгөн суммалар боюнча эсептелет.

5.2 Компьютердик-томографиялык диагностика бөлүмдөрүнүн ресурстар жабдууларынын абалына талдоо жүргүзүү. Саламаттыкты сактоо тутумун өнүктүрүүнүн заманбап этабында көрсөтүлүп жаткан медициналык жардамдын сапатын жогорулатууга багытталган негиздүү сунуштарды аныктоо абдан маанилүү. Бул жобо биринчи кезекте инновациялык технологияларды киргизүүнүн негизинде диагностикалык жана дарылоо жүрүшүн активдештирүүгө байланышкан тиешелүү чараларды ишке ашырууну талап кылат. Мамлекеттик-жеке өнөктөштүк ишкердиктин ар кандай чөйрөлөрүндө мамлекеттик бийлик органдары менен жеке сектордун өкүлдөрүнүн конструктивдүү өз ара аракеттенүүсүнүн эң реалдуу жана натыйжалуу механизми катары колдонулат.

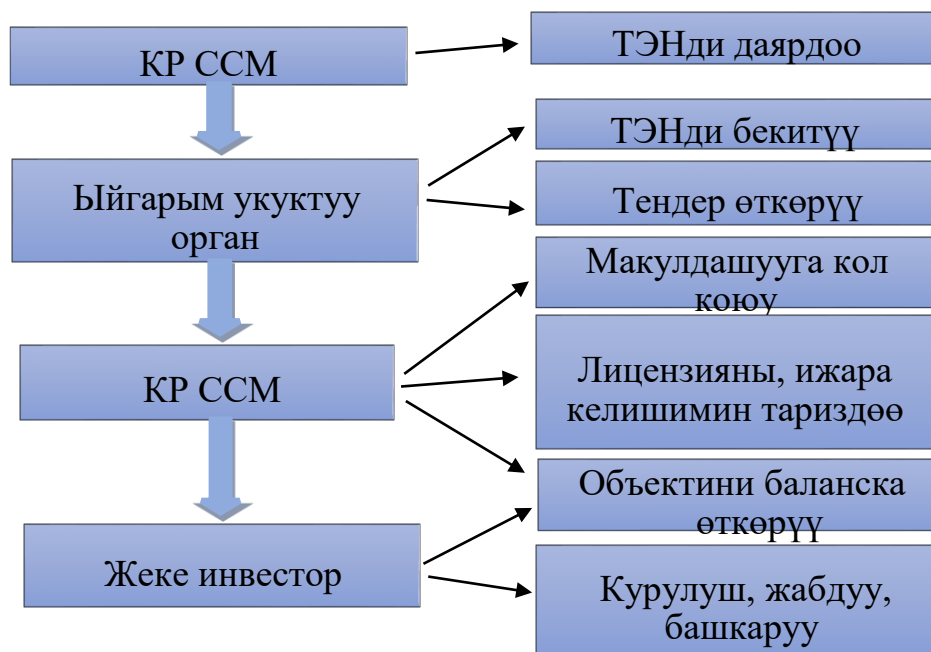
5.3 Долбоорду башкарууну уюштуруу. Долбоорду башкаруу тутуму. Долбоорду башкаруу тутумунун негизин уюштуруу, координациялоо, пландаштыруу жана алгач конкреттүү максаттарга жетүү үчүн багытталган айрым жашоо ресурстарынын (долбоор) мерчмин түздөн-түз башкаруу методологиясы түзөт. Бул үчүн, белгилүү бир долбоордук натыйжаларга жетишүүгө багытталган инженердик жана башкаруу технологияларынын заманбап тутумдары колдонулат. Долбоорду башкаруу үч негизги этаптан турат: долбоордун планын түзүү, пландын аткарылышын көзөмөлдөө жана аны тез арада оңдоо, долбоорду аяктоо.

5.4 Компьютердик томографтарды жайларга жайгаштыруудагы талаптар. Белгилүү болгондой, рентген кабинеттери түпкүлүгүнүн кооптуулугу боюнча IV категорияга кирет, ошондуктан, иштеп жаткан имараттын жаңы жайларын пландаштырууда же жаңы имаратты

долбоорлоодо жана курууда алар СанПин-2.1.3.003-03кө ылайык медициналык мекемелердин имараттарына, курулмаларына жана жайларына коюлган талаптарга жооп бериши керек.

5.5 Долбоордун иштөө модели

Долбоордун иштөө модели. 5.5.2-сүрөттө долбоорду ишке ашыруу түзмөгү көрсөтүлгөн.

5.5.2-сүрөт – Долбоорду ишке ашыруу түзмөгү.

Эскертүү: ТЭН - техникалык-экономикалык негиздеме.

Долбоорду даярдоого, анын техникалык-экономикалык негиздемесин жана тендерди өткөрүүгө мамлекет жооптуу болсо, курулуш, жабдуулар жана андан аркы башкаруу үчүн жеке өнөктөш жооп берет. Бул долбоор Кыргыз Республикасынын саламаттык сактоо тутуму үчүн аны ишке ашыруунун маанилүүлүгүн аныктаган социалдык маанилүү долбоор болуп саналат. Долбоор өлкөнүн калкы эң жыш болгон түштүк аймагын камтыйт.

Долбоорду ишке ашыруу калкты каржылык жактан корголушуна олуттуу таасирин тийгизиши керек. Бул медициналык кызмат көрсөтүүлөрдүн берилген түрлөрүнө коюлган бааларды мамлекеттик көзөмөлгө алуу, кызмат көрсөтүүлөрдүн баасын инвестор өзү билип өзгөртүүгө мүмкүн эместиги менен шартталган.

Мамлекеттик-жеке өнөктөштүк долбоорун ишке ашырууда бул медициналык кызматтарды тиричилик көрсөтмөлөрү боюнча акы төлөбөстөн көрсөтүү пландаштырылууда, бул, албетте, долбоорду ишке ашыруу пункттары орнотулган жерлер үчүн чоң социалдык мааниге ээ, бул өз убагында изилдөөнүн керектүү түрүнө жетүүгө жана көптөгөн бейтаптардын өмүрүн сактап калууга мүмкүндүк

берет. Калктын транспорттук чыгымдары бир топ кыскарат, бул көбүнчө изилдөөнүн өзүнөн да ашып кетиши мүмкүн.

Аппараттын суткасына 25 адамга чейинки орточо жүктөмүн эсепке алуу менен калк бир компьютердик томография бөлүмүнө транспорттук чыгымдардан айына 400,0 миң сомго чейин үнөмдөйт. МЖӨ долбоорун ишке ашыруу республиканын алыскы аймактарында өлкөнүн түндүк жана түштүк борборлорундагыдай сапаттуу медициналык кызмат көрсөтүүгө мүмкүнчүлүк берет.

ЛОР-патологиясынын жогорку медициналык-социалдык маанилүүлүгүн жана республиканын калкына оториноларингологиялык жардамды оптималдаштыруу боюнча белгилүү бир потенциалдын бар экендигин эске алуу менен, аны көрсөтүүнүн топомдуу тутумун, калкка сапаттуу медициналык жардамдын жеткиликтүүлүгүн жогорулатуу үчүн жеке ЛОР-клиника тармактарын өркүндөтүү зарыл.

КОРУТУНДУ:

1. Ош областынын райондорунда упчу сымал өсүндү жана кулак ооруларынын денгээлин жана динамикасын изилдөө алардын көп багыттуу мүнөзүн көрсөттү. Калктын чоңдор категориясынын арасында упчу сымал өсүндү жана кулак оорулары боюнча баштапкы ден-соолугунун мүмкүнчүлүктөрү чектелген адамдардын жыштыгынын төмөндөшүнүн фонунда 18 жашка чейинки балдарда 2017-2018-жылдары өсүш байкалган. Райондор боюнча оториноларингологиялык оорулар тууралуу алынган маалыматтар пилоттук долбоорго кезекте киргизүү үчүн алардын даражалык маанилерин аныктоого мүмкүндүк берди (географиялык жайгашуусун, райондо жашаган адамдардын жалпы санын эске алуу менен).

2. Бейтаптардын орточо жашы $32 \pm 10,2$ жашты түздү. Көбүнчө 20-24 жаштагы жаштар ооруканага жаткырылган. Бардык курактык топтордун арасында 60 жана андан улуу жаштагылар азыраак кездешет, бул улгайган адамдарга ооруканалык жардамдын жеткиликтүүлүгүнүн төмөндөшү менен байланышкан; көп учурда, бойго жеткен бейтаптар жогорку дем алуу жолдорунун ооруларына (J01-J39), кулак ооруларына (H60-H95) даттануу менен кайрылышат, бул курч респиратордук оорулардын кабылдашына байланыштуу, андыктан, баштапкы деңгээлде кабылдоо коркунучу жөнүндө калктын маалымдуулугун жогорулатуу зарыл.

3. Медициналык жардамдын жеткиликтүүлүгүндөгү негизги көйгөйлөрүн респонденттер текшерүүнүн жана дарылоонун конкреттүү түрлөрүнүн жоктугун ($82,5 \pm 1,7\%$), жолдордун абалын ($26,8 \pm 2,0\%$), $p < 0,001$, саламаттыкты сактоо мекемесинин алыстыгын ($38,3 \pm 2,2\%$) $p < 0,001$ көрсөтүшкөн. Канаттануу критерийлери боюнча талдоо эң чоң деңгээл бейтаптардын ооруканада болуусунда

элементардык санитардык шарттарын сактоого жана алардын укуктарын камсыздоого туура келерин аныктоого мүмкүндүк берди. Дарылоодо эрте кайрылуу мөөнөтү, кечигип кайрылып ооруканага жаткыруу мөөнөтүнө караганда оң натыйжа алуу мүмкүнчүлүгүн жогорулатат. Ошого карабастан оорунун башталышында медициналык жардамга нааразы болгондор – $7,4 \pm 1,2\%$; көрсөтүлгөн медициналык жардамга жарым-жартылай канааттангандар – $15,3 \pm 1,6\%$, $p < 0,001$, жоопту тандоо кыйынга турган респонденттер $11,3 \pm 1,4\%$, $p < 0,05$.

4. Долбоордун каржылык модели эң натыйжалуу болуп саналат, анда кирешенин ички нормасы 5,2161 жыйынды учурдагы нарк коэффициенти менен $14,0\%$ ды түзөт. Дарылоо-диагностикалык кызматтарды көрсөтүүнүн сунушталган инновациялык моделин экономикалык баамдоо алынган натыйжалардын жогорку маанилүүлүгүн көрсөттү жана заманбап шарттарда оториноларингологиялык жардам көрсөтүүнү уюштурууну жакшыртуу үчүн негиз болду.

5. Сунушталган инновациялык моделдин экономикалык маанилүүлүгү, биринчи кезекте, мамлекеттик-жеке өнөктөштүк борборлорун түзүүдө мамлекеттик саламаттык сактоо уюмдарынын бюджетине каржылык жүктү төмөндөтүү менен шартталган. Ош облусунун саламаттык сактоо уюмдарында кызмат көрсөтүүнүн түзүмүн өзгөртүүгө багытталган инновациялык уюштуруу-башкаруу технологиялар тутуму мамлекеттик ресурстарды үнөмдөө менен байланышкан белгилүү артыкчылыктарга ээ. Алардын тажрыйбалык жалпы ишинин мааниси медициналык жардамдын сапатын жогорулатуу жана дарылоодарт аныктоо иштерин жакшыртуу менен байланышкан.

ПРАКТИКАЛЫК СУНУШТАМАЛАР:

I. Кыргыз Республикасынын Саламаттык сактоо министрлигинин деңгээлинде

Ош облусунун калкынын арасында ЛОР-органдарынын ооруларынын таралышы жана түзүлүшү боюнча ишенимдүү статистикалык материалдарды изилдөөнүн натыйжалары ЛОР-кызматынын ишин оптималдаштырууга багытталган илимий негизделген башкаруу чечимдерин кабыл алуу үчүн жана бул патологияда дарт анктоонун сапатын жогорулатуунун айкын жолдорун аныктоо үчүн негиз боло алат.

ЛОР-кызматтын ишкердигин госпиталдык деңгээлде медициналык-социологиялык аспапты пайдалануу менен изилдөө республиканын башка региондорунда ЛОР-кызматты өнүктүрүүнүн региондук программаларын иштеп чыгууда колдонулушу мүмкүн. Медициналык жардамды уюштурууда заманбап ыкмаларды, ошондой эле жаңы диагностикалык жана дарылоо иш чараларын

киргизүү тармактык кызматтын дарылоо-диагностикалык ишинин сапатын жогорулатууга багытталган.

Компьютердик томография технологияларын колдонуу менен медициналык жардамдын сапатына мониторинг жүргүзүү боюнча сунушталган тутум республиканын саламаттык сактоонун топтомдуу тутумуна интеграцияланышы керек.

II. Саламаттыкты сактоо уюмдарынын деңгээлинде

Аймактык саламаттык сактоо шарттарында инновациялык механизмдерди натыйжалуу пайдалануунун тажрыйбалык түзмөгүн, ошондой эле компьютердик томографияны диагностикада тажрыйбалык колдонуу үчүн айкындалган техникалык талаптарды саламаттык сактоо ишкердигин стандартташтырууну жүргүзүүдө эске алуу керек.

Медициналык жардам көрсөтүүнү жакшыртуу боюнча сунуштарды даярдоодо бир катар аспектилерди эске алуу зарыл: медициналык жардамдын сапатын стандартташтырууну камсыз кылуу (жүргүзүү протоколдорун нозологиялык принцип боюнча иштеп чыгуу жана сактоо), жергиликтүү шарттарды эске алуу менен каржылоонун оптималдуу түрүн жана шарттарын тандоо, натыйжалуу жана ийкемдүү башкарууга ээ жана жогорку клиникалык-экономикалык максатка ылайыктуулугу бар адистештирилген медициналык жардам көрсөтүүнүн жаңы формаларын уюштуруу.

ДИССЕРТАЦИЯНЫН ТЕМАСЫ БОЮНЧА ЖАРЫЯЛАНГАН ЭМГЕКТЕРДИН ТИЗМЕСИ:

1. **Маманов, М. А.** Распространенность отоларингологической заболеваемости среди населения Ошской области [Текст] / Н. К. Касиев, М. А. Маманов // Бюллетень науки и практики. - Нижневартовск, 2020. - Т. 6, № 1. - С. 114-121; То же: [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=41860856>

2. **Маманов, М. А.** Распространенность потерь слуха в различных возрастных группах населения Ошской области [Текст] / М. А. Маманов // Известия ВУЗов Кыргызстана. - 2020. - № 6. - С. 29-33; То же: [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=46301598>

3. **Маманов, М. А.** Анализ инвалидности вследствие болезней уха и сосцевидного отростка в Кыргызской Республике [Текст] / М. А. Маманов, Н. К. Касиев // Бюллетень науки и практики. - Нижневартовск, 2021. - Т. 7, № 12. - С. 127-134; То же: [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=47469539>

4. **Маманов, М. А.** Профиль взрослых больных с отоларингологическими болезнями, госпитализированных в стационар вторичного уровня Ошской области [Текст] / М. А. Маманов, Н. К. Касиев // Здравоохранение Кыргызстана. - 2021. -

№ 4. - С. 69-73; То же: [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=47556142>

5. **Маманов, М. А.** Обращаемость отоларингологических больных к сурдологу Ошской области Кыргызской Республики [Текст] / М. А. Маманов // Научное обозрение. Медицинские науки. - Москва, 2022. - № 2. - С. 18-23; То же: [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=48367933>

6. **Маманов, М. А.** Научное обоснование совершенствования организации оториноларингологической помощи населению на примере Ошской области [Текст] / М. А. Маманов // Естественные науки и медицина: теория и практика. сб. ст. Матер. L Междунар. науч.-практ. конф. - Новосибирск, 2022. - № 9 (31). - С. 11-17; То же: [Электронный ресурс]. - Режим доступа: https://drive.google.com/file/d/1ZquTewSluOарuuA3o2VbJfyrZrs_7MAy/view?usp=sharing

7. **Маманов, М. А.** Оптимизация деятельности лор-службы с использованием инновационного механизма [Текст] / М. А. Маманов // Вопросы науки и практики 2022: 3 сессия: сб. ст. VII Междунар. науч.-практ. конф. - Москва, 2022. - № 3. - С. 52-55; То же: [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <https://drive.google.com/file/d/19U55edXAFk5YNxATJe3s7JpnWga5BPYq/view?usp=sharing>

8. **Маманов, М. А.** Роль компьютерной томографии в диагностике и лечении отоларингологических пациентов [Текст] / М. А. Маманов, Н. К. Касиев // Евразийский журнал здравоохранения. - 2024. - № 2. - С. 141-145; То же: [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <https://elibrary.ru/item.asp?id=68518768>

9. **Маманов, М. А.** Исследование состояния здоровья ЛОР пациентов после перенесенного COVID-19: вызовы для отоларингологии и сурдологии в постковидном периоде [Текст] / М. А. Маманов, А. Т. Маданбекова, Э. Бактыбек к. // Евразийский журнал здравоохранения. - 2024. - № 2. - С. 146-151; То же: [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <https://elibrary.ru/item.asp?id=68518769>

Маманов Марлен Асанбековичтин «Кыргыз Республикасында оториноларингологиялык жардамды өркүндөтүүнүн уюштуруучулук негиздери (Ош облусунун мисалында)» аттуу 14.02.03 – коомдук саламаттык жана саламаттыкты сактоо адистиги боюнча медицина илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациясынын

РЕЗЮМЕСИ

Негизги сөздөр: ЛОР, оору, кызмат көрсөтүү, медициналык жардамдын сапаты, таралуу, түзүмү, жеткиликтүүлүк, оториноларингология, компьютердик-томографиялык текшерүү.

Изилдөөнүн объектиси: оториноларингологиялык профилдеги бейтаптар, оториноларингологиялык жардам.

Изилдөөнүн предмети: Ош облусунун калкына оториноларингологиялык жардам көрсөтүүнү уюштуруу системасы.

Изилдөөнүн максаты: Кыргыз Республикасынын Ош облусунун мисалында заманбап социалдык экономикалык шарттарда калкка оториноларингологиялык жардамды оптималдаштыруу боюнча иш-чараларды илимий жактан негиздөө.

Изилдөө ыкмалары: аналитикалык, сурамжылоо, ретроспективдүү, статистикалык, эксперттик баалоо жана экономикалык ыкмалар.

Алынган натыйжалар жана алардын жаңылыгы. Ош облусунун калкынын арасында ЛОР органдарынын ооруларынын таралышы жана түзүлүшү боюнча ишенимдүү статистикалык материалдардын изилдөөсүнүн жыйынтыктары ЛОР-кызматынын жумушун оптималдаштырууга багытталган илимий негизделген башкаруу чечимдерин кабыл алуу үчүн негиз болуп саналат жана ошондой эле бул патологияда диагностиканын сапатын жогорулатуунун конкреттүү жолдорун аныктоо үчүн негиз болот. Иштелип чыккан инновациялык моделдин негизинде анын орто мөөнөттүү келечекте болжолдонгон натыйжалуу иштешинин далилдери келтирилген, бул калкка даарылоо-диагностикалык кызматтарды көрсөтүү системасын андан ары оптималдаштырууну камсыз кылат. Алынган натыйжалардын негизинде биринчи жолу калкка оториноларингологиялык жардамдын сапатын, жеткиликтүүлүгүн жогорулатуу боюнча чаралар иштелип чыкты жана бүтүндөй ЛОР-кызматынын оптимизациялоо процессине көмөк көрсөткөн оториноларингологияда инновациялык борборду түзүү үчүн мамлекеттик жеке өнөктөштүк механизмин колдонуу боюнча сунуштар иштелип чыкты.

Колдонуу чөйрөсү: коомдук саламаттык жана саламаттыкты сактоо, ЛОР-кызматы.

РЕЗЮМЕ

диссертационной работы Маманова Марлена Асанбековича на тему «Организационные основы совершенствования оториноларингологической помощи в Кыргызской республике (на примере Ошской области)», представленной на соискании ученой степени кандидата медицинских наук по специальности 14.02.03 – общественное здоровье и здравоохранение

Ключевые слова: ЛОР, заболевание, служба, качество медицинской помощи, распространенность, структура, доступность, оториноларингология, компьютерно-томографическое исследование.

Объект исследования: пациенты оториноларингологического профиля, оториноларингологическая помощь.

Предмет исследования: система организации предоставления оториноларингологической помощи населению Ошской области.

Цель исследования: научное обоснование мероприятий по оптимизации оториноларингологической помощи населению в современных социально-экономических условиях на примере Ошской области Кыргызской Республики.

Методы исследования: аналитический, анкетирование, ретроспективный, статистический, метод экспертных оценок, экономический.

Полученные результаты и их новизна. Результаты изучения достоверного статистического материала по распространенности и структуре заболеваний ЛОР-органов среди населения Ошской области послужили основой для принятия научно обоснованных управленческих решений, направленных на оптимизацию деятельности ЛОР-службы и являются основанием для определения конкретных путей повышения качества диагностики при данной патологии. На основе разработанной инновационной модели представлены доказательства для прогнозируемого её эффективного функционирования на среднесрочную перспективу, обеспечивающие дальнейшую оптимизацию системы предоставления лечебно-диагностических услуг населению. На основе полученных результатов впервые разработаны мероприятия по улучшению качества, доступности оториноларингологической помощи населению и рекомендации по применению механизма государственно-частного партнерства для создания инновационного центра в оториноларингологии, способствующего процессу оптимизации ЛОР-службы в целом.

Область применения: общественное здоровье и здравоохранение, ЛОР-служба.

SUMMARY

of the dissertation work of Mamanov Marlen Asanbekovich on the topic « Organizational Foundations for the Improvement of Otorhinolaryngological Care in the Kyrgyz Republic (on the example of Osh region)», for the degree of Candidate of Medical Sciences in the specialty 14.02.03 - public health and health care

Key words: ENT, disease, service, quality of medical care, prevalence, structure, accessibility, otorhinolaryngology, computed tomographic examination.

The object of the study: otolaryngological patients, otolaryngological care.

The subject of study: the system of organization of otolaryngological care for the population of Osh region.

Purpose of the study: Scientific substantiation of measures to optimize otorhinolaryngological care of the population in modern socio-economic conditions on the example of the Osh region of the Kyrgyz Republic.

Research methods: analytical, survey, retrospective, statistical, expert assessment method, economic.

The results obtained and their novelty. The results of the study of reliable statistical material on the prevalence and structure of ENT-organ diseases among the population of Osh region served as the basis for the adoption of scientifically sound management decisions aimed at optimizing the activity of ENT service and are the basis for determining specific ways to improve the quality of diagnosis in this pathology. On the basis of the developed innovative model the proofs for the predicted its effective functioning in the medium-term perspective, providing the further optimization of the system of providing treatment-diagnostic services to the population, have been presented. On the basis of the received results for the first time the measures for improvement of quality, availability of otorhinolaryngological aid to the population and recommendations for application of mechanism of state-private partnership for creation of innovative center in otorhinolaryngology promoting the process of optimization of ENT service as a whole were developed.

Area of application: public health and health care, ENT service.

«Соф басмасы» ЖЧКсында басылган
720020, Бишкек ш., Ахунбаев көч., 92.
Тиражы - 50 нуска.